

OPENBAAR

Adviseur: L. van de Geijn (VROM, tst. 832)
Portefeuillehouder: E.M. Timmers - van Klink
11.06022

GEMEENTE OEGSTGEEST

INFORMATIENOTA

Politieke Ronde
d.d. 1 september 2011

Programma en product
3.3 Wonen en Werken -
Monumentenzorg

Oegstgeest, 9 augustus 2011

Aan de raad

Onderwerp

Archeologie Nieuw-Rhijngeest Zuid

Kennis nemen van

De archeologische geschiedenis van Nieuw-Rhijngeest Zuid

Inleiding

Naar aanleiding van alle plannen om Nieuw-Rhijngeest te ontwikkelen heeft er inmiddels een grote hoeveelheid archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Hierbij treft u een verslag aan waarin het belang van de vindplaats wordt beschreven en een omschrijving wordt gegeven van de diverse onderzoeken.

Het gebied wordt vanaf 1991 onderzocht op de aanwezigheid van archeologische resten. Deze vindplaats heeft een aantal kenmerken, dat haar zo bijzonder maakt. De bewoningsperiode, omvang van de nederzetting en het onderzoek dat mogelijk is doordat de bodem nog niet verstoord is maakt de vindplaats in Oegstgeest uniek voor de Nederlandse archeologie.

Bijzondere locatie, bijzondere tijd

De ligging van Oegstgeest zorgt ervoor dat het een aantrekkelijke locatie is om te wonen, uiteraard in het heden, maar ook in het verleden. Oegstgeest lag in de vroege middeleeuwen op een gunstige plaats in het mondingsgebied van de Rijn. In de vroege middeleeuwen werden over de rivier allerlei goederen per schip vervoerd. Deze werden vervolgens verhandeld in Engeland en de Scandinavische landen. Langs de rivier zijn allerlei nederzettingen ontstaan van verschillende omvang. De nederzetting aangetroffen in Oegstgeest is een van de grootste en kan een belangrijke rol hebben gespeeld in dit internationale handelsnetwerk. De bewoningssporen van de nederzetting zijn te dateren van ongeveer 500 tot 700 na Christus, de Merovingische periode. Daarnaast zijn ook sporen van boerderijen gevonden uit de 10^e en 11^e eeuw.

Over de Merovingische periode is nog maar weinig bekend in Nederland. Pas vanaf 700 na Christus krijgen de wetenschappers enig inzicht in wat er zich afspeelde in onze regio. Vanaf dat moment wordt de rol van Dorestad (Wijk bij Duurstede) in het handelsnetwerk van groot belang. De onderzoeken in Oegstgeest doen sterk vermoeden dat de Merovingische nederzetting de voorloper van Dorestad was.

De locatie in Oegstgeest was zeer gunstig voor de vroegere bewoners van Nieuw-Rhijngest. Er waren veel waterlopen met droge stukken ertussen om op te kunnen wonen. De nederzetting is gebouwd langs een zijtak van de Rijn, iets meer naar het oosten van waar de huidige waterloop ligt. Onderzoek heeft aangetoond dat de vroeg middeleeuwse waterloop voor een groot deel beschoeid was, waarschijnlijk om als kade te dienen en de oever te verstevigen.

Aan de noordzijde van de geul hebben houten huizen gestaan. De huizen zijn nu helemaal vergaan, maar zwarte vlekken in de grond geven aan waar de houten palen van de huizen hebben gestaan. In de buurt van een huis lag meestal een waterput en meerdere schuurtjes. De omstandigheden van de bodem waren zo goed dat houten constructies zoals houtenconstructies zoals tonnen en houten vlechtwerk, evenals houten vaatwerk in een aantal waterputten bewaard is gebleven. Houten tonnen werden, nadat ze eerst gediend hadden als opslag- en transportmiddelen, hergebruikt als waterput. Een van de houten planken van een ton heeft een inscriptie, mogelijk vertelt het iets over de inhoud van de ton.

Uniek

Door de mogelijkheid van grootschalig onderzoek en een haast onberoerde bodem en een periode waarvan we nog nauwelijks iets weten maakt het archeologisch onderzoek in Oegstgeest van groot belang. Groot deel van het gebied is inmiddels door boringen proefsleuven en opgravingen in kaart gebracht. In de komende jaren zal naar alle waarschijnlijkheid de kern van de nederzetting, onderzocht worden, waardoor er meer over de Merovingische periode bekend wordt.

Archeologische onderzoeken

Vanaf 1991 vindt er archeologisch onderzoek plaats naar de archeologische resten in Nieuw-Rhijneest. Tijdens werkzaamheden langs de Rijksweg A44 zijn twee zilveren munten gevonden. Naar aanleiding van de vondst van de oude munten heeft een kleinschalige proefopgraving plaatsgevonden. Hierbij zijn bewoningssporen aangetroffen, waaronder aardewerk, hutteleem, maalsteenfragmenten, slachtafval en metaalslakken. Het aardewerk werd gedateerd rond 600 na Christus en de metaalslakken duiden op de aanwezigheid van een ijzersmederij.

Tot 1991 is bekend uit onderzoek dat de bewoning in deze periode bestaat uit slechts één boerderij met een aantal bijgebouwen. Gezien de aard en hoeveelheid van de vondsten werd de nederzetting in Oegstgeest als groter verwacht, wat leidde tot de conclusie dat de nederzetting groter was dan dat normaal is voor deze periode.

In het kader van het Bouwplan Rijnfront vond in 1998 een karterend en waarderend onderzoek plaats. Dit onderzoek bevestigde de aanwezigheid van een nederzettingsterrein. Doordat de vondstverspreiding het gehele onderzoeksgebied besloeg, was de omvang van de nederzetting niet te bepalen.

Voor het ontwikkelen van het bestemmingsplan Rijnfront vond in 2003 een inventariserend veldonderzoek plaats om een nadere inschatting te kunnen maken van de archeologische potentie van het gebied met aanduiding “hoge archeologische waarde”. Na het bureauonderzoek werd het gebied voor 60% onderzocht door middel van veldkartering en boringen. Het overige gebied was niet toegankelijk door het ontbreken van betredingstoestemming. Op basis van dit onderzoek zijn 6 archeologische vindplaatsen aangetoond. Daarnaast heeft dit onderzoek aangetoond dat door bodemingrepen de vondstlaag, de oppervlaktelaag waar de vroegere bewoners op leefden, in vermoedelijk alle gevallen is verdwenen. Ondanks het ontbreken van deze laag worden er nog veel archeologische resten aangetroffen, die onder het vlak lagen.

In navolging van dit onderzoek vond in 2004 een Opgraving en Inventariserend onderzoek plaats in voorbereiding van de bouwplannen voor een barakkencomplex voor studentenwoningen. Hierbij werden 16 proefsleuven aangelegd. De archeologische resten bestonden uit kuilen, paalsporen, waterputten en beschoeiingpalen van insteekhavens. Aan de hand van de vondsten en huistypologie is de aanwezigheid aan van een vroeg middeleeuwse (Merovingische) nederzetting vastgesteld. Van deze nagenoeg onverstoord nederzetting spreiden de sporen zich in ieder geval uit naar noordelijke, zuidelijke en oostelijke richting. De Provincie Zuid-Holland heeft als bevoegd gezag besloten dat vervolgonderzoek noodzakelijk was.

In 2005 is er onderzoek verricht op twee locaties, een proefsleuvenonderzoek in het Noordelijk deel, bij vindplaats II en op locatie Corpus een inventariserend veldonderzoek gevolgd door een opgraving. De resultaten van deze onderzoeken zijn zeer omvangrijk. Vanaf het stichten van de nederzetting zijn artefacten in de geul terecht gekomen, op deze locaties is een hoge vondstconcentratie aangetroffen. Net als bij het onderzoek in 2003 bleek hierbij de vondstlaag te ontbreken. Mogelijk door afgravingen ten behoeve van de dakpan- en steenbakkerijen, landbouwactiviteiten of door natuurlijke processen is het leefvlak verloren gegaan. Wat nog rest zijn de grondsporen, waardoor archeologisch onderzoek nog veel informatie oplevert.

Dendrochronologie heeft een beschoeiingpaal uit 556 na Christus aangetoond, terwijl het hout uit de waterputten behoort tot de 7^e eeuw. Mogelijk was er eerder drinkwater voor handen en geen noodzaak tot een waterput. De waterputten werden aangelegd op het erf, het erf bestond daarnaast uit een huis, waarvan de plattegrond door middel van paalsporen werd aangetroffen, net als bij de kleine bijgebouwen. Verder lagen er meerdere afvalkuilen op het erf dat werd omheind door een stakenrij.

De aanbevelingen die volgden uit het onderzoek in 2005 zorgden ervoor dat in 2009 een deel van Nieuw-Rhijngeest werd onderzocht door middel van proefsleuven en opgravingen. Een gebied van 10.000 m² werd onderzocht. Naast erven met bijbehorende gebouwen, waterputten en afvalkuilen zijn in deze campagne veel andere archeologische resten gevonden. Weefgewichten, emmerbeslag, houten trog, fibula, twee zilveren sceatta's en een gouden triëns zijn in het veld verzameld.

In mei 2010 startte een opgravingscampagne ten zuiden van de barakken, ter hoogte van de oude geul, om een goed beeld te krijgen van het zuiden van de nederzetting. Wederom zijn hierbij beschoeiingen aangetroffen en een unieke brugconstructie. De rapportage is nog niet gereed, maar de meest interessante vondsten, naast wederom de erven met bijbehorende gebouwen kuilen en putten, zijn een diergraf en een inhumatiegraf.

In het voorjaar van 2011 is het verdere verloop van het onderzoek in Nieuw-Rhijngeest Zuid vastgelegd in een onderzoeksplan 2011-2013 waarin staat beschreven hoe de laatste 6 hectaren opgegraven zullen worden. Studenten van de Universiteit Leiden, Faculteit der Archeologie zullen in de maanden mei en juni hun veldpracticum houden. De eerste veldwerkweken zijn inmiddels voorbij, het westen van de onderzoekslocatie is onderzocht. Hierbij zijn vele vondsten gedaan, een daarvan is een houten nap met koperen klinknagels. De uiteindelijke resultaten zullen in een gecombineerd werk na de opgraving van 2013 verschijnen.

Depot en publicaties

Zoals hierboven vermeldt, zal na de opgraving van 2013 een publicatie verschijnen waarin een totaalbeeld van de archeologie van Nieuw-Rhijngeest zal worden geschetst. Alle bevindingen uit het verleden zullen hierin meegenomen worden. Naast een boekwerk zal de Gemeente Oegstgeest aandacht schenken aan de vondsten. Door een overeenkomst met het Provinciaal Depot Zuid-Holland te sluiten, mag de Gemeente Oegstgeest een aantal archeologische resten tentoonstellen in de hal van het gemeentehuis.

Samenvatting/mededeling

De diverse opgravingen in de Gemeente Oegstgeest hebben nu al een schat aan informatie opgebracht. Dankzij de grootschalige opgraving die nog de komende twee jaar zal plaatsvinden, wordt er nog meer informatie vergaard. Hierdoor kan een zo juist mogelijk beeld gevormd worden van de Merovingers en de wijze waarop zij leefden. De invloeden die zij hadden en hun rol als handelscentrum van Noordwest Europa.

Consequenties

De geschiedenis van de Gemeente Oegstgeest wordt door dit uitgebreide onderzoek optimaal in kaart gebracht. Het archeologisch onderzoek in Nieuw-Rhijngeest Zuid zorgt voor een bijdrage van (inter)nationaal belang doordat een lacune in de archeologische geschiedenis opgevuld wordt.

Communicatie

In navolging van de publicaties in week 24, 25 en 26, zal er in de loop van het jaar aandacht geschonken worden aan de archeologie. Dit zal via de “Vondst van de Week” gebeuren. De vondst zal in de hal van het Gemeentehuis te aanschouwen zijn en tevens via internet. De komende periode zullen de vondsten van Nieuw-Rhijngeest de vitrine vullen.

Tevens zal een groep Bachelorstudenten benaderd worden om een opdracht over communicatie te combineren met een open dag met rondleiding bij de volgende opgravingscampagne in mei 2012. Uiteraard zal dan ook door de Gemeente Oegstgeest de media opgezocht worden. De communicatie rond de opgraving in 2013 zal later bepaald worden, waardoor de ervaringen van 2012 meegenomen kunnen worden.

Vervolg

Door middel van een informatienota zal er jaarlijks een verslag uitgebracht worden over de voortgang van de opgraving in Nieuw-Rhijngeest Zuid. Dit zal volgen op het evaluatierapport dat binnen 4 maanden na de opgraving door de opgravingsleider aangeleverd wordt. Na bestudering zullen de uitkomsten in de informatienota vermeldt worden.

Uitvoering

De uitvoering zal voornamelijk over de communicatie plaatsvinden. De communicatie zal het hele jaar plaatsvinden door middel van de Vondst van de Week. Daarnaast zal rond mei en juni meer gecommuniceerd worden, wanneer de Universiteit Leiden, Faculteit der Archeologie in Nieuw-Rhijngeest opgraaft.

Bijlagen

in bundel:

Bijlage 1 Oegstgeest en omgeving omstreeks 500 na Christus

De ligging ten opzichte van de waterlopen

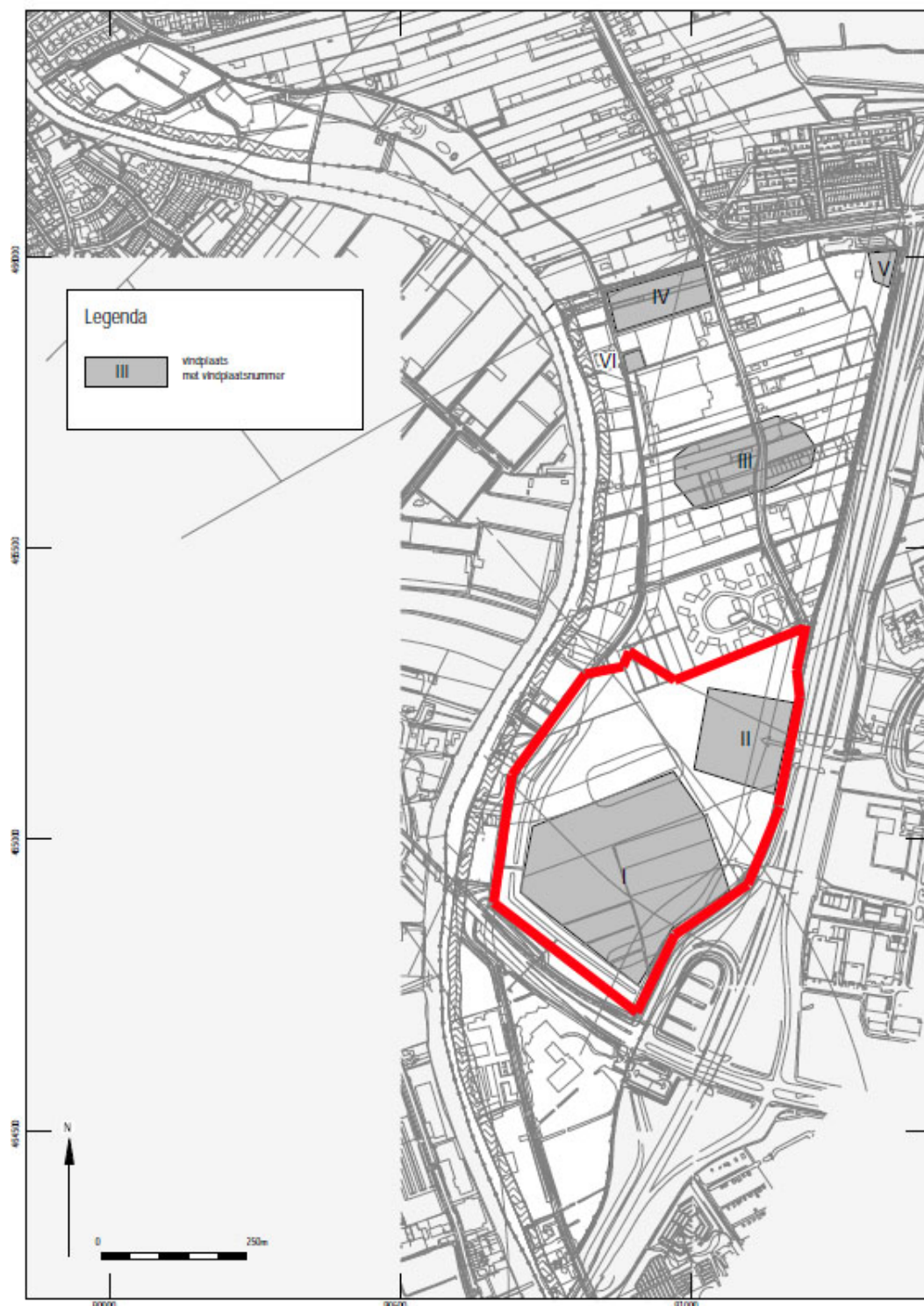
Een impressie van Oegstgeest

Bijlage 2 De invloeden van handelscentrum Dorestad

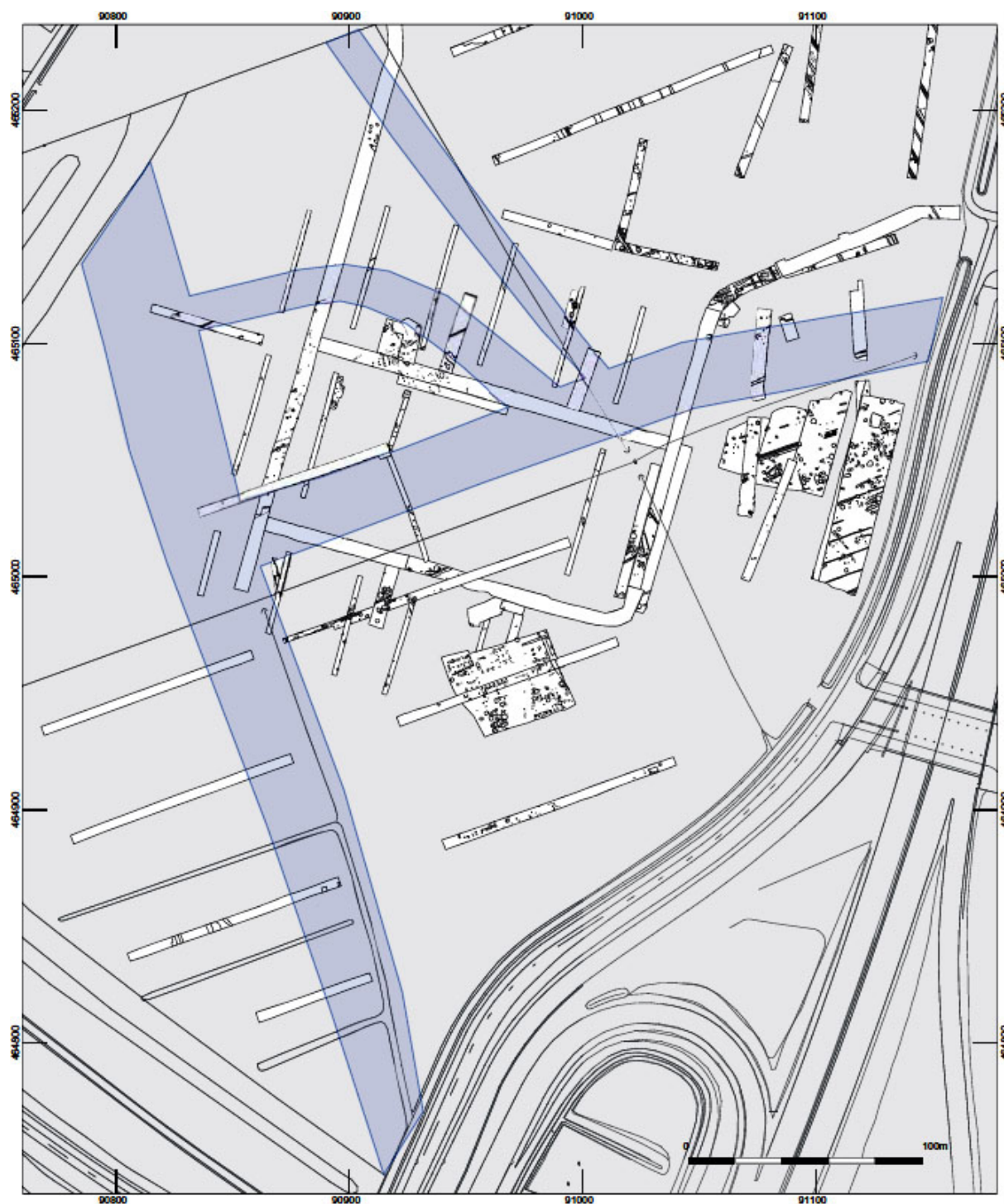
De handelsroutes vanuit handelscentrum Dorestad, Oegstgeest was mogelijk de voorloper hiervan

Bijlage 3 Het onderzoeksgebied

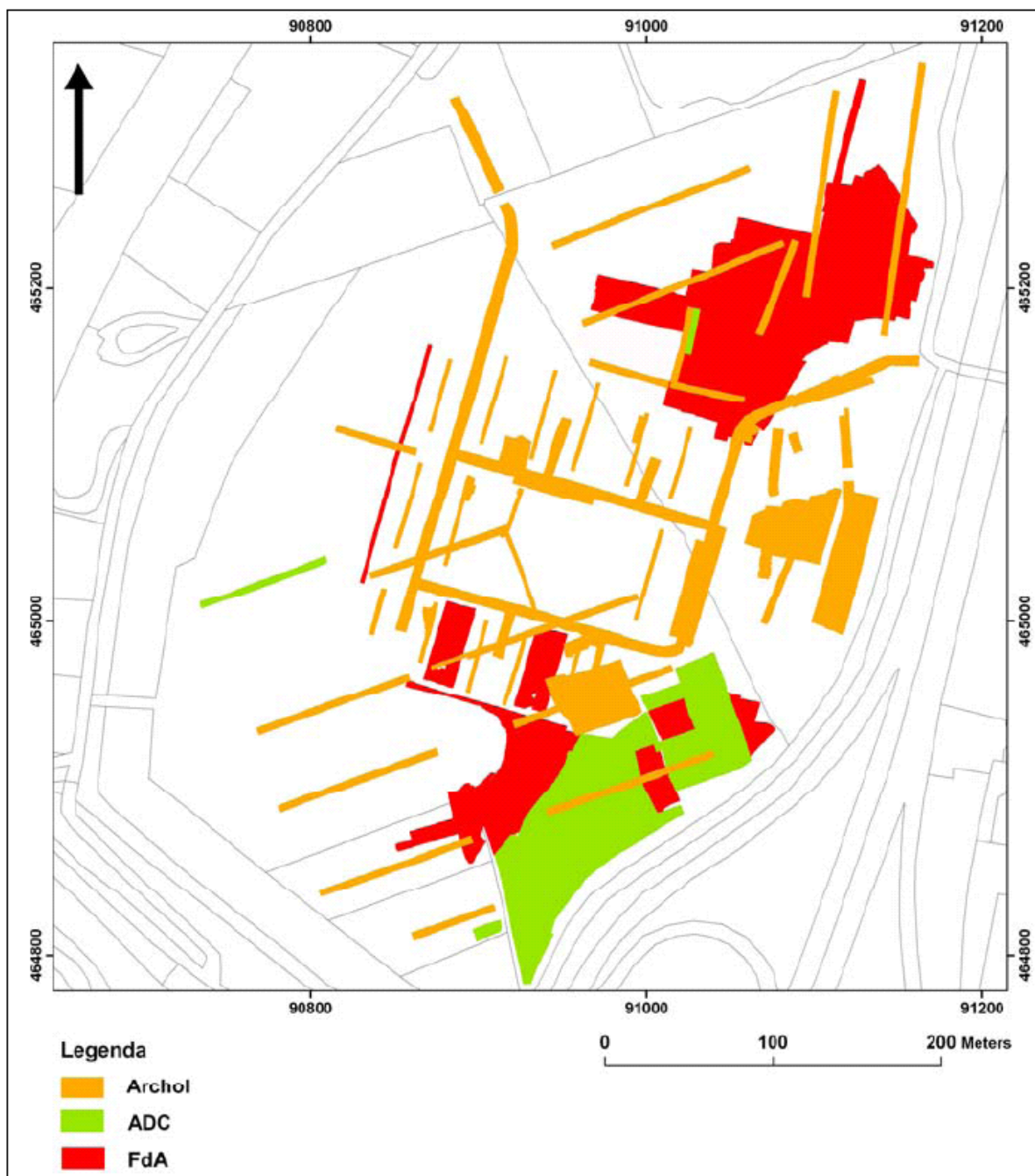
Op deze kaart zijn de zes archeologische vindplaatsen aangegeven

Bijlage 4 De oude waterlopen

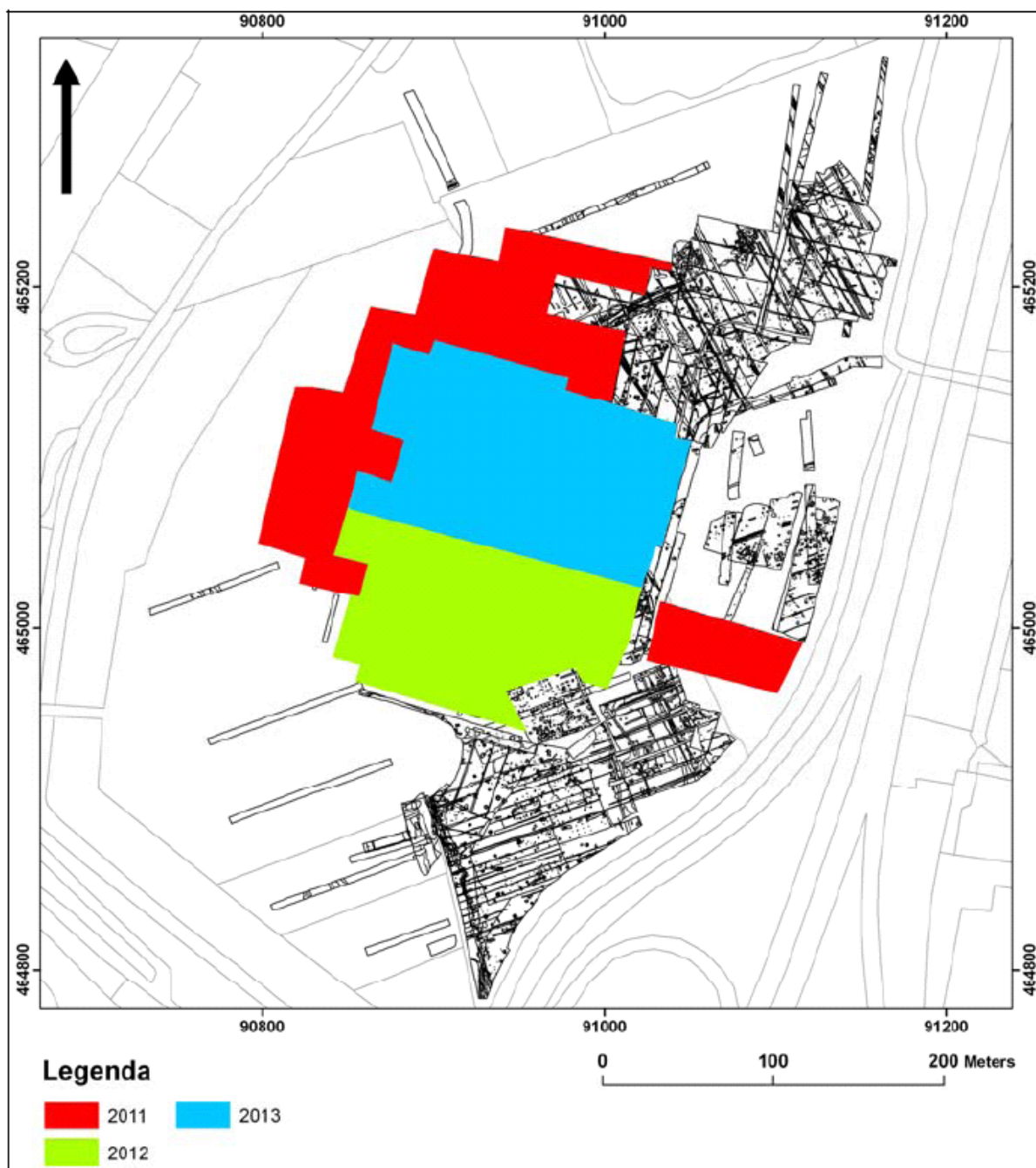
De zijtak van de Rijn liep langs de nederzetting en een aantal waterlopen doorkruisten het

Bijlage 5 Onderzochte gebieden

De opgegraven gebieden in de diverse opgravingscampagnes

Bijlage 6 Planning 2011 - 2013

De campagne van 2011 is inmiddels gereed, het groene en blauwe deel zal in de komende twee jaar opgegraven worden

Bijlage 7 Een huisplattegrond

De rood-wit geblokte paaltjes (sjalons) geven aan waar vroeger de palen van een huis hebben gestaan

Bijlage 8 Langs de kade

De beschoeiing van de kade werd verstevigd met behulp van houten palen, planken en vlechtwerk

Bijlage 9 Infrastructuur

De handel per boot kon in deze insteekhaven gelost en geladen worden

De resten van staanders van een brug tonen aan dat men hier de rivier kon oversteken

Bijlage 10 Waterput

Een ton in een waterput verstevigde de wand

Doorsnede van de zogenaamde Tonput

De inscriptie op de ton vertelt mogelijk iets over de inhoud

Bijlage 11 Bijzondere archeologische vondsten

Zilveren sceatta's
675-750 na Christus

695-715 na Christus

Gouden tremissis
650-660 na Christus

Schoenleesten

Houten nap

Houten vaatwerk